

ПСИХОЛОГІЧНІ ПРИЧИНИ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ В УКРАЇНІ

Перші дослідження проявів колабораційної діяльності відбувалися після Другої світової війни, при цьому дана тема була достатньо неприємною для більшості країн, що хотіли швидше замовчувати такі випадки, чим вивчати їх. Говорячи про колабораціонізм в Україні, варто в першу чергу відзначити, що це достатньо нове для нас кримінальне правопорушення, яке з'явилося у зв'язку з широкомасштабним вторгненням росії до України 24.02.2022 року. І на сьогодні ще тривають дискусії щодо удосконалення формулювань колабораційної діяльності. Триваюча окупація, втрата нових територій лише поглиблює дану проблему, дія детермінант колабораціонізму посилюється. І хоч як неприємно для держави визнавати того факту, що частина українців свідомо допомагає ворогу на окупованій території, реальність змушує реагувати на це явище. Дослідження причин та умов даного явища в першу чергу є актуальним для майбутньої політики держави щодо відновлення територіальної цілісності, побудови сильної національної держави, розірвання будь-яких зв'язків з країною-агресором. Усунення детермінант колабораційної діяльності підвищить обороноздатність України, дасть змогу більш ефективно протидіяти потенційно можливим актам агресії в майбутньому.

Проявів колабораційної діяльності є достатньо багато, але у них є спільна ознака – добровільність вчинення. Тобто, винні особи абсолютно усвідомлено і з власної волі вчиняють вищезазначені діяння. Дослідники називають різні причини колабораціонізму – від так званих «ждунів руського міра», у яких давно сформувався проросійський світогляд до страху перед тортурами чи бажання заробити. Але первинні причини однозначно пов'язані з формуванням особистості протягом життя.

Відповідно до даних Єдиного звіту про кримінальні правопорушення, розміщеного на офіційному сайті Офісу Генерального прокурора України за період з 2022 по листопад 2024 року на обліку перебувало 9411 кримінальних правопорушень за статтею 111-1 Кримінального кодексу України, повідомлення про підозру вручено 3488 особам, з обвинувальним актом направлено до суду 2326 кримінальних правопорушень. Відповідно до даних Єдиного державного реєстру судових рішень за вищевказаний період судами першої інстанції винесено понад 2000 обвинувальних вироків, при цьому лише 35 з них були змінені судами апеляційної інстанції за апеляційними скаргами прокурорів [2].

Україна істотний період своєї історії перебувала в складі великої імперії (царської чи радянської). Імперська влада докладала істотних систематичних зусиль для стирання чи розмивання власної ідентичності народів імперії, пере-

слідуючи та залякуючи за прояви будь якого інакомислення. Тому формування особистості колаборанта, на жаль, спричинені довготривалим ціленаправленим ідеологічним, пропагандистським впливом на громадян України починаючи ще з радянських часів, що включав в себе культурну, освітню, мовну, етнічну, історичну, релігійну, економічну та інші складові. Враховуючи, що переважна більшість колаборантів (майже 70% виявлених осіб) вчиняли кримінальне правопорушення, передбачене 111-1 КК України, у віці 40 років і більше, фактично можна стверджувати про істотний вплив на формування особистості правопорушника радянської ідеології, яка ще мала інерційний вплив в перше десятиліття незалежної України. Однозначно слід відзначити, що вся діяльність держави-агресора в часи радянської окупації були спрямовані на знищення, стирання будь-якої національної ідентичності, виключення з підручників історії згадок про важливі події історії нації, витравлювання власної релігійної ідентичності, обмеження та заборона мови, розмивання власної культури.

Така діяльність продовжувалася і в часи становлення незалежності України. Ми спостерігали засилля російської культури, традицій (російська книга, російське кіно, російський дубляж, російська музика тощо). В Україні довгий час діяла широка мережа освітніх закладів від дошкілля і до вищої освіти з відповідним ідеологічним, освітнім та культурним спрямуванням. Звичним для України була активна робота різноманітних російських культурних центрів. Все це активно пропонувався на центральних телеканалах в Україні. Зросійщення інформаційного середовища разом з культурним та освітнім мало на меті пригнітити будь-яке відчуття самостійності, самоідентичності та сформувані сталий наратив про «один народ», «одна держава» тощо.

Окремо слід вказати і на систематичне економічне «прив'язування» України до країни-агресора. Починаючи із заробітчан з України, які мільйонами знаходилися на території росії, так і сотні українських підприємств, що перебували у власності росіян і від діяльності яких залежав розвиток окремих регіонів України. Значна частина ланцюгів виробництва в Україні були пов'язані з російським виробництвом, а отже відчували пряму залежність від країни-агресора. Частина українських виробників були повністю або значно спрямовані на російський ринок споживання.

Всі ці фактори підкріплювалися політичними процесами, які мали на меті тотальне і абсолютне сприяння процесам інтеграції, рознаціоналізації України із історичним, територіальним, культурним, освітнім, релігійним приєднанням України до росії. В Україні абсолютно комфортно працювали російські партії, окремі проросійські українські політичні сили були частиною української державної влади. Просування проросійських українців на високі посади в Україні було системною політикою держави-агресора. І як наслідок значна частина державних службовців, працівників правоохоронних органів, судової влади, депутатів різних рівнів після окупації залишилися на службі в окупанта.

Поведінка агресора на окупованих територіях України підтверджує системність вищезазначених впливів на свідомість громадян України. Ми бачимо, що

одними з першочергових дій окупанта є пошук, затримання та ізоляція українців, що демонстрували патріотичну позицію до окупації. Одночасно з окупацією демонтовуються будь-які згадки про Україну (державні символи, пам'ятники, назви вулиць тощо, навіть предмети, що віддалено за кольором нагадують прапор України перефарбовуються). З обігу вилучаються всі українські підручники, навчання відбувається мовою окупанта за освітніми програмами окупаційної влади. Разом з окупацією відбувається абсолютне ігнорування права на спілкування рідною (українською) мовою.

Серед психологічних причин колабораціонізму варто згадати і таке явище як конформізм, тобто ситуативна поведінка, що полягає у підпорядкованості позиції більшості чи окремих соціальних груп всупереч власній позиції. Часто при поясненні свого рішення допомагати ворогу колаборанти кажуть, що «не мали вибору» і були змушені працювати на окупанта. Часто це робота у політичній (організація виборів, з'їздів, мітингів тощо, інформаційна пропаганда) або освітній сфері.

Як результат колаборанти-громадяни України щиро переконані у правильності дії агресора, незаконності існування держави Україна, бажання відродити колишню імперію, возз'єднати розділені території, у них деформоване розуміння «братського народу», «одного народу», відчуття «прив'язаності» до агресора. Ці ідейні колаборанти ніколи не ідентифіковували себе як українці, для них була чужа історія України, її традиції та прагнення до побудови сильної самостійної національної держави. Ці особи самостійно, добровільно, інколи з власної ініціативи погоджуються на співпрацю, навіть без отримання винагороди чи іншої користі від співпраці. Таких осіб часто називають «п'ята колона», це типові представники так званого «руського миру». На нашу думку, з даних причин вчиняються колабораційні діяння у інформаційній, освітній, виборчій, політичній сферах.

1. Петечел О.Ю. Детермінанти колабораціонізму в Україні: окремі питання. *The 2nd International scientific and practical conference "Modern research in science and education" (October 12-14, 2023) BoScience Publisher, Chicago, USA. 2023. 498 p.*
2. Петечел О. Колабораціонізм в Україні: окремі питання причин та умов вчинення кримінального правопорушення. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. 2024. Випуск 65. С.1.138-1.148 URL: <https://doi.org/10.15330/apiclu.65.1.138-1.148>*
3. *Розслідування колабораційної діяльності: практ. посібник. Письменський Є.О., Головкін С.В., Коваленко А.В., Коваленко В.В. Київ. 2024. 260с.*

Олексій ПЕТЕЧЕЛ. Психологічні причини колабораціонізму в Україні.

Стаття присвячена вивченню психологічних причин колабораціонізму України в результаті окупації частини території України росією. Автором визначається детермінанти, що впливали на формування особистості колаборанта. У статті проілюстровано статистичні дані щодо поширеності даного кримінального правопорушення в Україні з моменту внесення змін до Кримінального кодексу України в частині криміналізації ко-

колабораціонізму. Одночасно автор аналізує причини та умови, що визначають існування явища колабораціонізму в Україні, визначивши їх ідеологічне, політичне, освітнє, культурне, економічне підґрунтя. Зокрема, щодо причин відзначається, що вони породжені довготривалим ціленаправленим ідеологічним, пропагандистським впливом на громадян України починаючи ще з радянських часів, що включав в себе культурну, освітню, мовну, етнічну, історичну, релігійну, економічну та інші складові. Автором також аналізуються дії окупантів, що вчиняються після окупації нових територій України, зокрема зазначається про тотальний демонтаж будь-яких згадок про Україну (затримання патріотів-активістів, знищення пам'ятників, перейменування вулиць, заборона української мови, освітня пропаганда). Варто зазначити, що переважна більшість колаборантів (майже 70% виявлених осіб) вчиняли кримінальне правопорушення, передбачене 111-1 КК України, у віці 40 років і більше, фактично можна стверджувати про істотний вплив на формування особистості правопорушника радянської ідеології, яка ще мала інерційний вплив в перше десятиліття незалежної України. Автор також наголошує на тому, що окупація є стресовою, екстремальною ситуацією для будь-якої людини, що також потрібно враховувати при оцінці колабораційної діяльності.

Ключові слова: війна, колабораціонізм, колабораційна діяльність.

Oleksiy PETECHEL. Psychological causes of collaborationism in Ukraine.

The article is devoted to the study of the psychological causes of collaborationism in Ukraine as a result of the occupation of part of the territory of Ukraine by Russia. The author identifies the determinants that influenced the formation of the collaborator's personality. The article illustrates statistical data on the prevalence of this criminal offense in Ukraine since the amendments to the Criminal Code of Ukraine regarding the criminalization of collaborationism. At the same time, the author analyzes the reasons and conditions that determine the existence of the phenomenon of collaborationism in Ukraine, identifying their ideological, political, educational, cultural, and economic basis. In particular, regarding the reasons, it is noted that they are generated by a long-term targeted ideological and propaganda influence on the citizens of Ukraine since Soviet times, which included cultural, educational, linguistic, ethnic, historical, religious, economic and other components. The author also analyzes the actions of the occupiers after the occupation of new territories in Ukraine, in particular, he notes the total dismantling of any mention of Ukraine (the detention of patriot activists, the destruction of monuments, the renaming of streets, the ban on the Ukrainian language, educational propaganda). It is worth noting that the vast majority of collaborators (almost 70% of identified individuals) committed a criminal offense under Article 111-1 of the Criminal Code of Ukraine at the age of 40 or older. In fact, it can be argued that the Soviet ideology, which still had an inertial influence in the first decade of independent Ukraine, had a significant impact on the formation of the offender's personality. The author also emphasizes that occupation is a stressful, extreme situation for any person, which also needs to be taken into account when assessing collaborative activities.

Keywords: war, collaborationism, collaborative activity.